

Жүлдыз

Б.Момышұлы

ЖАРИЯЛАНБАҒАН ЭҢГІМЕЛЕР

Ш.Елеуkenов

ҚАЙДАСЫН, СОЛ КҮНДЕР...

А.Жақсыбаев

ИСА АҚЫН

**6
2010**

Бауыржан
МОМЫШҰЛЫ

ОЛЕКЕУІ

Баукеңнің 100 жылдығына орай,
бұрын жарық көрмеген екі
әңгімесін жарияладап отырмыз.

Редакция

Жол бойы ол жылаумен болды. Кітап та оқыды, әлдебір тәттіні тісіне басты, бірақ бетін жуган жас тыйылған жоқ. Анау оны тагы да ренжітіп, кемітті...

Грэм Грин қалай әдемі айтқан десеңізші:
«Асқақтамай аймалап, мұқатусыз берілуге жаңымыз бен тәніміз тым жүдеу-ау».

Олар да осындаи күйге тап болып еді. Міне, енді ол мұқатылып жылап отыр. Көңіліндеңі ренішине қарамай, сонда да ізден келеді. Келмей тұра алмады...

Ондағының бәрібір керемет қуанатынын әйел біледі.
Ол келген сәтін елестетіп, езу тартты...

Дүгіндер

Поезд токтағанда, оның да жасы тыйылды. Ол перронға шығады да, алакөленке арасынан темір жол басқышының алаңында тұрған сымбатты сұнғақ бейнені көзімен емес, көнілімен тани кетті. Мұнда күтуші жұрт көп екен. Алайда оны миллион адамның арасынан да таныр еді. Ол күліп келе жатады. Анау да күлкімен жауап қатады. Анау оның көлтүгінан алады. Шын қуаныш, шын кайғы үнсіз болады. Сондықтан олар машинада да үнсіз отырады. Міне, үтеге де келіп қалыпты. Анау есік ашады. Сонда ол терең күрсінеді.

Мынау төрт кабырға оның жан дүниесін түмшалап алады: бұл қабырғалар оны барлық тағатсызық, іліктестік, орынсыз сыйайыгершілік, реніш атаулы сонда қалып коятын өзге дүниеден бөлекtekеп алады...

Ол кол сөмкесін диванның бұрышындағы сүйікті орнына қояды да, таранып болып жадырап сейлей бастайды.

Анау оған құныққан көзben әрі назды жанармен карайды. Соңан соң алақанына аялап алады да, жүрек шөлін алаулы сүйіспен басады. Ол сәбілік мейіріммен ананың мойнынан құшып, шашынан сипайды. Анау болса оны жас баланы көтергендей диванға аялап жайғастырады.

— Ал енді, кешкі аска отырайық!

Шәйнек отка қойылып, ол дастаркан қамдайды. Анау болса қымыз дәмді жүзім сүсу «Цинандалидің» тығынын ашады.

Дастаркан басында ұзак та қызу әңгіме басталады. Анау кейде толғанып, кейде тұтығып, кейде ағытылып сырын ашады.

Айтқанының бәріне бірдей бас шүлғи коймаса да, ол ынтыға тыңдайды. Бәрін де түсініп, астарын анғарады. Әңгіме айтып отырган адамды тыйып тастап немесе құлышындырып қояды, айтылмаған жайларды оймен болжайды.

Ерке-тентек былжырауық баласын қақпайлаған шешедей ол әңгімешіні тоқтатып, алдына ас қояды:

— Сен мандытып ас алмай отырысын ғой. Мынаны жесенші...

Анау оған бәрін-бәрін түк қалдырмай ой сырын, жүрек сырын ақтара төккісі келеді. Әлденені ұмытып қалам ба деген қауіппен кейде оған баяндаймын деген жайларын, өзінің ойын, өзінің тұжырымдары мен түсініктерін тармақ-тармағымен кітапшаға немесе темекі қорабына жазып жүруші еді. Сөйтіп ол барлық сырын алдына жайып салды. Бұл дағды оны әрі елжіретеді, әрі құлдіреді.

Уақыт жылжып барады. Анау сөзге қалам тартқандардың бірі еді. Оған өзінің қолжазбаларын көрсетеді. Ол бар ықыласымен өкүп еді. Оған алдындағы адамның еркін семсерді құлаштап жұмсағандай ірі жазулары үнайтын. Ол қолжазбаның кателерін үркектей отырып жөндей бастайды — жазып отырганда оны тіл құралы емес, ой құралы билеп алғып, тыныс белгілеріне мән бермей, айтылмаған ойларын аяқтамай, көп нүктеге әуес болатын.

Оның ойынша, анау мейлінше нағыз творчествоның адамы. Оған үнайтыны да осы еді. Анау «әдеби» жоспары жайлар айтқанда, өлеңдерін өкіғандан, суреттерін көрсеткендегі, тағдыр қас қылғандай: «Бұның құдай берген дарыны мол да, мәдениеттен алғаны мандымаған-ау» деп ойлайтын ол өзінше. Оның қателігі де соңғы тұжырымында еді. Анау көпшіл болатын. Әдебиет пен өнер жөнінде оның да азын-аулақ хабары бар еді.

Бірде анау өзінә жақсы таныс әйелдің өміріндегі кездескен оқиғадан бір жағдайды айтып берді. Жай ғана екі-үш көрініс... Қызғаныш сезімі... Ол тартыс шиеленісіне танырқады. Сол әйелдің нені ойлап, нені сезінгенін көзі көріп, ойы жетпесе де, ол өз ойы мен сезімін өрнектей отырып шағын әңгіме жазып еді. Әңгіме анаған үнап, өзі алды да, кейіннен оның ойын кенітіп новелла жазды.

Осының бәрі күні кеше болған еді. Міне, енді алдындағы кісіні тыңдай отырып, ол әдеттегідей кайта құлпыру сезімін анғарып еді — ол өзін-өзі ұмытып, осы адаммен тағдырлас болып алды, осы адамның қанында қайнаған жайлар оның да жүрегінде жаңғырады... Осындай сезімнен соң төсекке жатқанда, ол мұнан артық таза да таңсық орын жоқтай көреді!..

Ол төсекке бұрын жататын.

Қақаған аязда да терезені ашу, сакал-мұртын қырыну, тіс тазалап, мұздай сумен шайынып алу ананың өдөті еді. «Қалай сонша шұқыланып жүріп алады! Жалғыз жату — жабырқау екен-ау!...». Ақыры, бір сөтке ызғар молайып, көрпенің шеті көтеріледі. Соңан соң... алғашкы құмарланған құшақтар!..

Ол өздерінің махаббаты ақ дастарқандай тамылжыған тазалық пен өмірдің терен мәнінен толы деп білетін.

Осынау жанның махаббаты күндіз түндеңіден де нұрлы болатынына таңданушы еді ол. Анау оған қарауга тоймайтын. Әйелдің жолы нөзік. Ұялшақ жанарымен өзі де назар салғанда, анау оның жүзінә рахаттана қарап гүлдей құлпырып, көзі жайнап кететін...

Ол айна алдында тұрды. Шашын төгілте тарап, ұзын бұрымын нығыздап өрді де, ауыр түйіншек етіп желкесіне түйіп, еппен ғана түйреп койды.

Жұрт оны сымбатты деп санайтын... Айна алдынан аулакта, орындыққа отырып өзіне-өзі сыйырлап сыр шерткендей қоныр дауыспен ән салады:

Біле алмадым, қалай тустан бұл күйге,

Бістық үя құра алмадым бір үйде жалғызыбын-ау...

Біле алмадым қалай болды, тәңірім-ау,

Тырна ұзатып дара қалған хал мынау, жалғызыбын-ау...

«Бұрынғынан өзгерген жоклын фой, рас па?», – Ол ойша сөйлесіп түр. – Опаны да, сықпа майды да, боялған тырнақты да, сүрмелі кас пен кірпікті де жаңынан жек көруші едің-ау сен. Сен құрбандық пен азапты талап ететінсін. Көп жайды түсінетінсін... Бәлкім, көп жайды осы кезге дейін түсінбей жүрген шығарсын, сен аңқаусын... Маған бірде айтқаның есінде ме: «Осы әйелдер, бәрін де өздеріне ненің жарасып, ненің үйлеспейтінін біле бермейсіндер. Тек өншейін желігіп, бір-бірінен қалғыларын келмейді... Бізді жаратқан табиғат сенен жақсырақ біледі фой – көрмейсің бе, бет ажарынды ешкімнен кенже етпеген»... – деп ашуланып, сөмкемдегінің бәрін лактырып тастап едін. Содан бері мен опа майды да, сықпа майды да қолыма алған емеспін. Оның есесіне өзің сүйетін иіссудан женіл ғана бүркіп аламын. Сол сөтте бұрынғыдан бетер өзінді сағынып ойлаймын...

Бұдан екі жыл бұрын әріптесім сенің мен туралы әңгімелескенінді айтып беріп еді: «Бәлкім, ол есейе түскен шығар» депсін. Білесін бе, сенің осы сөзің мені күлдіріп алды. «Көріспегеннен бері егде тартып та қалған шығар?», – деп айтқын келді фой сонда? Міне, енді, байқашы, титтей де егде тартып, немесе есейгем жоқ. Сол баяғы қалпындағын. Айтса да мені кәрілікке қимағанынан «есейген» шығар дедін-ау...

...Өзі дағыланбаған мейманхана жағдайында ол бұл түні мазасыз ұйықтап, жақсы жатып, жайлы тұрган жок...

Ол оған кеше телеграмма жібергенін есіне алды... Өз-өзінен наразы болып өкінді.

Ол телеграмма анаған жетпесе еken деп тіледі, оның келмегенін тіледі...

Егер келіп калса, бір кезде жақын жан боп айрылып, енді бөгде біреудей тосырқай жолғыссақ, екеуіміз де ауыр соққы мен көнілсіз көрініске ұшыраймыз-ау деген ой жүрегін қарып түскендей болады... Өткенде қозғап нем бар еді деп өкінді...

Оны майданға жіберерде енді қайтып көрем бе, көрмеймін бе деп еңіреп едім. Көз жасымды елден жасырып едім.

Мен қазақын жараплан сүйек-еттеп,

Менде ар бар, менде ой бар жсан тебіренткен.

Халқымның қарапайым бір ұлымын,

Жанымды арым үшін құрбан еткен, –

деген өлеңі өлі есімде.

Женіс күні ол майданда еді. Женіс күні барлық халық куанышы қойнына сыймайды фой. Мен ол өлі ме, тірі ме деп сол күні не куанарымды, не жыларымды білмеп едім. Сөйтіп сасқалактап тұрғанымда, одан телеграмма жетіп келді: «Шөліркеген адамдай, табысуға ынтықпын» депті. Куанғанымнан жүрегім жарыла жаздады. Апамды құшақтап, еңіреп жылап жібердім.

– Эй, не болды. Қарағым, не болды?, – деді қарт апам.

– Телеграмма алдым. Тірі екен. Мен оның есінде екем. Мені ол ұмытпапты, – деп апамды қайта құшақтап тағы жыладым.

«Қырық жыл қырғында да ажалсыз өлмейді» дегендей, ол аман-есен өз үясина оралды. «Өсек – өрт» деп дұрыс айтқан екен қазақ.

Әлдебіреу «Жарын сенің көзіне шөп салды» деп айттыпты... Ол түсінік сұрап корланып отырмады. Тіптен үйге бас сүқпай тайтып тұрды. Соңан соң менің жазған хаттарыма жауап бермей жатып алды. Қандай катыгездік, не деген әділетсіз катыгездік. Мен кеше жіберген телеграмма жетпей-ақ қойсын, бұрынғыдай телеграммага да сelt етпей-ақ қойсын...»